

ФУҚАРОЛАРНИНГ ДИНИЙ ЭКСТРЕМИСТИК ОҚИМ ТАЪСИРИГА ТУШИБ ҚОЛИШИГА ҚАРШИ КУРАШИШГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

Назирова Нуриддин

ИИВ Академияси мустақил изланувчиси.

Аннотация. Мазкур мақолада фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишига олиб келувчи ижтимоий, психологик, иқтисодий, ҳуқуқий ва ахборот омиллари ҳамда ушбу хавфнинг олдини олишга хизмат қилувчи профилактик чора-тадбирлар илмий жиҳатдан таҳлил қилинган. Шунингдек, аҳолида ҳуқуқий ва диний саводхонликни ошириш, ёшларнинг мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш, оила, таълим муассасалари ва давлат органларининг ҳамкорлигини кучайтириш орқали экстремизмга қарши курашишнинг самарали механизмлари ёритилган.

Калит сўзлар: диний экстремизм, радикаллашув, мафкуравий иммунитет, диний саводхонлик, профилактика, ахборот хавфсизлиги, ёшлар сиёсати, ҳуқуқий тарбия.

Глобаллашув жараёнлари, рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши ва ахборот майдонининг кенгайиши натижасида диний экстремизм ва радикаллашув муаммоси халқаро хавфсизликка жиддий таҳдид солувчи омиллардан бирига айланди. Айниқса, интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали тарқатилаётган бузғунчи ғоялар аҳолининг айрим қатламлари, хусусан ёшларнинг онгига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Диний экстремистик оқимлар диний қадриятларни нотўғри талқин қилиш, ёлғон ғояларни тарқатиш ҳамда фуқароларни қонунга зид ҳаракатларга жалб этиш орқали жамият барқарорлигига таҳдид солади. Шу боис экстремизмнинг олдини олиш фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг эмас, балки жамиятнинг барча институтларининг умумий вазифаси ҳисобланади.

Фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолиши жамиятнинг барқарор ривожланиши, фуқаролар хавфсизлиги ва қонун устуворлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган муҳим ижтимоий муаммолардан бири ҳисобланади. Бундай оқимлар, одатда, диннинг асл инсонпарварлик ва бағрикенглик тамойилларини бузиб талқин қилиш, жамиятда мурасизлик ва қарама-қаршилик кайфиятини шакллантиришга интилади. Натижада айрим шахсларда қонунга итоат қилиш, бошқаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳурмат қилиш каби фуқаролик қадриятлари заифлашиши мумкин.

Фуқароларнинг экстремистик ғоялар таъсирига тушиши, аввало, жамиятнинг маънавий ва ижтимоий барқарорлигига хавф туғдиради. Экстремистик ғоялар аҳоли ўртасида ишончсизлик, адоват ва ижтимоий бўлиниш кайфиятини кучайтириши мумкин. Бу эса турли ижтимоий гуруҳлар, миллатлар ва конфессиялар ўртасидаги ҳамжиҳатликка салбий таъсир кўрсатади.

Шунингдек, бундай ҳолат қонун устуворлиги ва давлат институтларига нисбатан ишончнинг пасайишига ҳам сабаб бўлиши мумкин. Диний экстремистик оқимлар ўз

ғояларини мутлақ ҳақиқат сифатида кўрсатишга уриниб, қонуний тартиб-қоидаларни ёки давлат институтларини инкор этишга ундайдиган қарашларни илгари суриши мумкин. Бу эса айрим шахсларни ноқонуний ҳаракатларга жалб этиш хавфини оширади.

Диний экстремистик таъсирнинг яна бир ижтимоий хавфи ёшлар онгига салбий таъсир кўрсатиш эҳтимоли билан боғлиқ. Ёшлар ҳаётий тажрибасининг етарли эмаслиги, ахборотни танқидий баҳолаш кўникмаларининг тўлиқ шаклланмаганлиги ёки ижтимоий қўллаб-қувватлашнинг етарли эмаслиги сабабли турли бузғунчи тарғиботларга нисбатан таъсирчанроқ бўлиши мумкин. Шунинг учун уларда ҳуқуқий ва медиа саводхонликни ривожлантириш, шунингдек, диний билимларни ишончли ва қонуний манбалар орқали эгаллашга кўмаклашиш муҳим аҳамиятга эга.

Ахборот технологияларининг ривожланиши ҳам мазкур муаммонинг долзарблигини оширмоқда. Интернет ва ижтимоий тармоқлар орқали тарқатиладиган манипулятив ахборот, сохта диний талқинлар ва ёлғон тарғибот материаллари қисқа вақт ичида кенг аудиторияга етиб бориши мумкин. Шу боис аҳолининг медиа саводхонлигини ошириш, ахборотни танқидий таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантириш экстремизм профилактикасининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади.

Фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиши иқтисодий ва ижтимоий тараққиётга ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Жамиятда хавфсизлик билан боғлиқ таҳдидлар ортиши инвестиция муҳити, туризм, меҳнат бозори ва ижтимоий фаолликка салбий таъсир кўрсатиши эҳтимолини кучайтиради. Шунингдек, экстремизмга қарши курашиш учун давлат ва жамият томонидан қўшимча ресурслар сафарбар этилишига эҳтиёж туғилади.

Фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушишига сабаб бўлувчи қуйидаги омилларни келтириш мумкин:

Диний билимнинг етарли эмаслиги. Фуқароларда ҳақиқий диний таълимнинг етарли бўлмаслиги экстремистик ғояларнинг тарқалиши учун қулай муҳит яратади. Диний билимнинг чекланганлиги инсоннинг турли ёлғон талқинларга ишониши эҳтимолини оширади.

Шунинг учун аҳолининг, айниқса ёшларнинг диний саводхонлигини ошириш экстремизм профилактикасининг муҳим йўналиши ҳисобланади.

Ахборот маконидаги таҳдидлар. Бугунги кунда экстремистик ташкилотлар интернет, ижтимоий тармоқлар ва мессенжерлар орқали ўз ғояларини тарқатмоқда. Улар турли психологик усуллардан фойдаланиб инсонларнинг ишончини қозонишга ҳаракат қилади.

Бу ҳолат ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва ёшларда танқидий фикрлаш кўникмасини шакллантириш заруратини янада кучайтирмоқда.

Ижтимоий-иқтисодий омиллар. Ишсизлик, камбағаллик, ижтимоий тенгсизлик, келажакка ишончнинг пасайиши айрим шахсларни радикал ғояларга мойил қилиши мумкин. Гарчи иқтисодий омиллар ҳар доим ҳам асосий сабаб бўлмаса-да, улар экстремистик тарғибот таъсирини кучайтирувчи шароитлардан бири ҳисобланади.

Психологик омиллар. Ёшлик даврида шахснинг ўз ўрнини топишга интилиши, ҳаётий муаммолар, руҳий босим, ёлғизлик ҳисси ёки ижтимоий четланиш айрим ҳолларда радикал гуруҳлар таъсирига тушиш хавфини оширади.

Экстремистик ташкилотлар айнан шундай шахсларни мақсадли равишда излаб топишга ҳаракат қилади.

Оилавий муҳитнинг таъсири. Оила фарзанд тарбиясида биринчи ва энг муҳим ижтимоий институт ҳисобланади. Назоратнинг етарли эмаслиги, тарбиявий муаммолар, оиладаги низолар ёшларнинг турли ёт ғояларга қизиқиш эҳтимолини ошириши мумкин.

Диний экстремизмга қарши курашишга таъсир этувчи асосий омиллар:

Ҳуқуқий саводхонлик. Фуқароларнинг Конституция, қонунлар ва виждон эркинлиги соҳасидаги билимларини ошириш экстремистик ҳаракатларнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга.

Диний маърифат. Ислом динининг инсонпарварлик, бағрикенглик, тинчлик ва бағрикенглик тамойилларини кенг тарғиб қилиш экстремистик ғояларга қарши энг самарали маънавий воситалардан бири ҳисобланади.

Таълим тизимининг роли. Мактаб, лицей, техникум ва олий таълим муассасаларида танқидий фикрлашни ривожлантириш, медиа саводхонликни ошириш, ватанпарварлик тарбиясини кучайтириш, миллий ва умуминсоний қадриятларни шакллантириш экстремизм профилактикасида муҳим аҳамият касб этади.

Давлат ва жамоат ташкилотлари ҳамкорлиги. Самарали профилактика қуйидаги субъектларнинг ҳамкорлигини талаб қилади:

ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар;

таълим муассасалари;

маҳалла институтлари;

диний ташкилотлар;

фуқаролик жамияти институтлари;

оммавий ахборот воситалари.

Ахборот хавфсизлиги. Интернетда тарқатилаётган бузғунчи контентни аниқлаш, чеклаш ва аҳолида медиа саводхонликни шакллантириш экстремизмга қарши курашишнинг муҳим қисми ҳисобланади.

Илмий тадқиқотлар кўрсатишича, радикаллашувга олиб келувчи омиллар ягона сабаб билан изоҳланмайди. У ижтимоий, психологик, иқтисодий ва мафкуравий омилларнинг ўзаро таъсири натижасида шаклланади.

Шу сабабли профилактика ишлари ҳам комплекс ёндашув асосида амалга оширилиши лозим. Фақат ҳуқуқий чоралар эмас, балки таълим, тарбия, маънавий-маърифий ишлар ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизими ҳам бир вақтнинг ўзида ишлаши керак.

Мазкур муаммонинг ижтимоий хавфлилиги яна шундаки, у фақат алоҳида шахсга эмас, балки унинг оиласи, меҳнат жамоаси, маҳалласи ва кенг маънода бутун жамиятга таъсир кўрсатиши мумкин. Экстремистик ғоялар таъсирига тушган шахснинг ижтимоий муносабатлари ўзгариши, атрофдагилар билан зиддиятлар юзага келиши ва ижтимоий мослашув даражаси пасайиши эҳтимолдан холи эмас.

Шу сабабли фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишининг олдини олиш комплекс ёндашувни талаб қилади. Бунда оила, таълим муассасалари, давлат органлари, диний ташкилотлар, маҳалла ва фуқаролик жамияти институтларининг ўзаро ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади. Аҳолининг ҳуқуқий, диний ва медиа саводхонлигини ошириш, ёшларнинг ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш, бағрикенглик ва ўзаро ҳурмат маданиятини мустаҳкамлаш экстремистик таъсирларга қарши профилактиканинг асосий йўналишлари ҳисобланади.

Фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишининг олдини олиш мамлакат хавфсизлиги ва жамият барқарорлигини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Бунинг учун аҳолининг диний ва ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, ёшларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтириш, интернетда тарқатилаётган бузғунчи ахборотларга қарши самарали чоралар кўриш, оила, таълим муассасалари ва давлат органлари ҳамкорлигини ривожлантириш, ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш каби чора-тадбирларни изчил амалга ошириш зарур.

Комплекс профилактик ёндашувгина экстремизм хавфини камайитириш ва жамиятда тинчлик, барқарорлик ҳамда бағрикенглик муҳитини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Фуқароларнинг диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишининг ижтимоий хавфлилиги унинг жамиятда тинчлик, барқарорлик, конун устуворлиги ва ижтимоий ҳамжиҳатликка салбий таъсир кўрсатиш эҳтимоли билан белгиланади. Шунинг учун мазкур таҳдиднинг олдини олишда профилактик чора-тадбирларни кучайтириш, ҳуқуқий ва диний маърифатни юксалтириш, медиа саводхонликни ривожлантириш ҳамда жамиятнинг барча институтлари ўртасида самарали ҳамкорликни таъминлаш устувор вазифалардан бири ҳисобланади. Бундай ёндашув фуқароларда мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлаш ва жамиятда тинчлик ҳамда бағрикенглик муҳитини сақлашга хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент, 2026.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 5 июлдаги “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги ЎРҚ-699-сон қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабрдаги “Терроризмга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 30 июлдаги “Экстремизмга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни.
5. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Глобал аксилтеррор стратегияси.
6. Таштемиров, А. А. "Зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тушунчаси ва ўзига хослиги." Innovative achievements in science 2025 (2024): 82-90.
7. Таштемиров А. А., Комилов А. М. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.

8. Таштемиров, А. "Кибержиноятчилик ва унинг ўзига хос шаклланиш даврлари." *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования* 2 (2023): 133-139.

9. Таштемиров, А. А. "Техник криминалистик экспертиза–ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг асосий омили сифатида." *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali* 2.21 (2023): 12-19.

10. Таштемиров, А. А. "Ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари." *World of Science* 6.6 (2023): 169-175.